

Форум Громадянського Суспільства України

Рекомендації з питань реінтеграції переміщених осіб

4-8 червня 2023 року в Палаці Леопольдскрон (м.Зальцбург, Австрія) організацією Зальцбург Глобал Семінар була проведена чергова зустріч в рамках [Форуму Громадянського Суспільства України](#).

Під час цієї зустрічі було сформовано декілька робочих груп, які в результаті триденних обговорень визначили пріоритети для країни та запропонували набір рекомендацій для різних стейкхолдерів щодо впровадження певних дій та політик з питань підтримки прав, повернення та реінтеграції переміщених осіб і біженців. Члени робочих груп обговорили як невідкладні гуманітарні потреби, так і довгострокові перспективи, включаючи остаточну відбудову та соціальну інтеграцію звільнених територій, що є однією з важливих складових загальноукраїнського процесу відновлення національної ідентичності.

Громадянське суспільство відіграє вирішальну роль у підтримці держави та її громадян не лише під час війни, але й в процесі фізичної та політичної відбудови країни після завершення воєнних дій. У контексті України в цілому, маючи 5,9 млн громадян зі статусом внутрішньо переміщеної особи, та ще 8 млн громадян, які були змушені виїхати за межі України, громадянське суспільство відіграватиме значну роль у підтримці переміщених осіб та біженців, а також в процесі реінтеграції та відбудові деокупованих територій. У довгостроковій перспективі громадянське суспільство також має відігравати вирішальну роль у будь-яких зусиллях спрямованих на встановлення миру та досягнення примирення, включно з розробкою проекту післявоєнного та загальноукраїнського національного діалогу.

З огляду на велику кількість внутрішньо та зовнішньо переміщених осіб та перебування економіки країни під час війни у шоковому стані, важливо підтримувати лідерів громадянського суспільства та забезпечувати їм умови плідної співпраці з іншими стейкхолдерами – представниками сектору розвитку, міжнародного донорського, політичного та приватного секторів. Об'єднаний та стійкий громадський сектор створить в Україні можливості для діалогу на різних рівнях суспільства та формування спільного бачення післявоєнної відбудови та національного діалогу, включаючи різні соціальні та історичні наративи, які допомагають відтворити інклюзивну ідентичність України.

Проте, аналізуючи усі міжнародні та національні конференції, присвячені українській тематиці, можна спостерігати одну й ту саму тенденцію: учасникам, які представляють інтереси громадянського суспільства, надається слово тільки на паралельних заходах, що проводяться в рамках таких конференцій, або ж вони виступають в ролі слухачів, тоді як спікерами є тільки представники урядів, країн-донорів та міжнародних організацій.

Форум Громадянського суспільства України в свою чергу має на меті забезпечити українцям можливість самим рухатися вперед та переконатися в тому, що голос українського громадянського суспільства, а особливо жінок, буде почуто у всіх обговореннях та дискусіях про майбутнє України.

РОБОЧА ГРУПА З ПИТАНЬ РЕІНТЕГРАЦІЇ ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Члени групи проаналізували потреби двох цільових груп: **внутрішньо переміщені особи (ВПО) та зовнішньо переміщені особи (ЗПО)**. Відповідно до даних Міжнародної Організації з Міграції (МОМ) в Україні проживає 5.4 млн ВПО, та близько 8,1 млн біженців або ЗПО знаходяться за межами країни (МОМ, Квітень 2023), що становить близько 35% довоєнного населення України.

Предметом дослідження та дискусій групи були як ключові питання адаптації та інтеграції в приймаючі громади, так і довгострокові стратегічні цілі спрямовані на створення умов для безпечного повернення переміщених осіб до місць проживання. Члени групи наголосили на важливості зміцнення співпраці між групами громадянського суспільства, які безпосередньо працюють з українською діаспорою та біженцями, а також внутрішньо переміщеними особами та їх приймаючими громадами, щоб задовольнити як нагальні потреби, так і координувати планування можливого повернення до місць минулого проживання, коли це стане можливим та доцільним.

ПРОБЛЕМИ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ

- Відчуття незахищеності:
 - ВПО:** загроза обстрілу; наземні міни; нерозірвані боєприпаси; наявність зброї не тільки у військовослужбовців, а й у цивільних; відсутність потрібної кількості бомбосховищ; пошкоджені дороги та соціальна інфраструктура; відсутність гарантій безпечної евакуації цивільного населення.
 - ЗПО:** ризик насильства, експлуатації або домагань, особливо в переповнених місцях тимчасового проживання або міських районах; конфлікти з проросійськими спільнотами, тривога через присутність росіян.
- Брак повної та достовірної інформації щодо правил взаємодії в приймаючих громадах та координації між залученими акторами; відсутність інформації про допомогу переселенцям (ЗПО).
- Відсутність інституційної підтримки ЗПО з боку українського уряду.
- Відсутність доступу до соціального житла як для ВПО, так і для ЗПО.
- Брак робочих місць, можливостей відкривати (продовжувати) власний бізнес, або інших можливостей для отримання доходу як для ВПО, так і для ЗПО.
- Брак доступу до базових послуг: медичне обслуговування, програми з підтримки психічного здоров'я та лікування психологічних травм, освіта, соціальні послуги для ЗПО.
- Соціальна інтеграція / соціальна єдність: дискримінація, стигматизація та мовні бар'єри перешкоджають переміщеним особам отримувати доступ до послуг, знайти роботу та налагодити соціальні відносини.
- Розв'язання цих проблем вимагає комплексного підходу, який включає надання гуманітарної допомоги, вжиття заходів захисту, забезпечення засобами існування, доступу до освіти та медичного обслуговування, психосоціальної підтримки, а також просування соціальної єдності та інклюзії.
- Попри те, що бар'єри та фактори, що сприяють інтеграції ВПО та ЗПО часто збігаються, потреби та профілі переміщених осіб дуже різняться. Відтак, рівень необхідної підтримки з боку місцевої влади та громад залежатиме від кожного окремого місцевого контексту. Визнаючи це, моделі рішень повинні бути локалізованими та адаптованими до індивідуальних потреб населення в кожній окремій місцевості, вимагаючи поєднання підходу, орієнтованого на місцевість, та учасницького підходу орієнтованого на людей.

ДОВГОСТРОКОВІ ЦІЛІ

- Створити сприятливі умови для добровільного повернення в Україну якомога більшої кількості переміщених осіб.
- Створити сприятливі умови для добровільного повернення якомога більшої кількості переселенців у регіони, в яких вони проживали до російського вторгнення.
- Сприяти формуванню інклюзивної колективної ідентичності українців та єдності українського суспільства.

ПЕРШОЧЕРГОВІ ПОТРЕБИ

Група визначила 6 напрямків діяльності:

- Безпека в поточному місці перебування
- Інформація та координація
- Інституційна підтримка ЗПО
- Житло та майно
- Працевлаштування
- Соціальна єдність

Безпека в поточному місці перебування

Цей напрямок стосується не лише захисту від ракетних атак та інших воєнних загроз, але й таких заходів, як забезпечення належної охорони громадського порядку, забезпечення фізичного захисту та усунення ризику виникнення конфліктів або провадження кримінальної діяльності, усунення загрози жорстокого поводження та зневаги, особливо для вразливих груп населення.

Рекомендації

Для Громадянського Суспільства

- Організація та залучення до робочих груп з безпеки громад представників органів місцевого самоврядування, поліції, громадських активістів, ВПО та інших відповідних зацікавлених сторін.
- Формування чітких правил співіснування в місцях компактного поселення; інформаційні кампанії; створення системи бомбосховищ.
- Забезпечення участі громадянського суспільства в процесі створення та впровадження політик і процедур.
- Комплексна підтримка (психологічна, соціальна, правова) людей з інвалідністю в місцях компактного поселення з метою адаптації, інтеграції та уникнення маргіналізації.

Для органів державної і місцевої влади

- Аудит безпеки в усіх громадах України.
- Забезпечення сталості діяльності робочих груп з безпеки громад із виділенням відповідних людських та фінансових ресурсів та залученням представників органів місцевого самоврядування.
- Впровадження орієнтованих на людину механізмів правосуддя перехідного періоду, які гарантуватимуть відчуття безпеки та справедливості на деокупованих територіях.
- Гуманітарне розмінування.

Для Міжнародної Спільноти

- Присутність міжнародних організацій для зменшення ризиків та документування порушень прав людини та надання пропозицій щодо їх запобігання.
- Забезпечення гуманітарної безпеки.
- Адвокація участі громадянського суспільства в розробці правосуддя перехідного періоду.

Інформація та координація

Переміщеним особам потрібен доступ до точної та своєчасної інформації щодо наявних ресурсів, послуг та мереж підтримки. Ефективна координація між гуманітарними організаціями, урядовими установами та громадськими лідерами має вирішальне значення в процесі надання інформації та її надходження до тих, хто її потребує, а також в процесі організації та розподілу допомоги належним чином.

Рекомендації

Для Громадянського Суспільства

- Інклюзивний розподіл гуманітарної допомоги.
- Механізми зворотного зв'язку для контролю над розподілом допомоги.
- Інформація про послуги відповідно до гендерних, вікових особливостей та можливої вразливості.

Для органів державної і місцевої влади

- Підтримка партисипативної демократії, зокрема через агентства місцевої демократії (АМД).
- Створення та розвиток прозорої системи комунікації та обміну інформацією між представниками органів місцевого самоврядування, бізнесу та громадянського суспільства для обговорення ключових рішень та механізмів.
- Координація зусиль як всередині громади, так і на регіональному та національному рівнях.
- Надання доступу до інформації про наявні послуги відповідно до гендерних, вікових особливостей та вразливостей.
- Просування інструментів партисипативної демократії, зокрема залучаючи переміщених осіб та жінок.
- Координація процесу поетапного повернення (першочергове повернення осіб, які мають спеціальності, затребувані у процесі відновлення; недопущення надмірного навантаження на інфраструктуру під час процесу відновлення).

Для Приватного Сектору

- Відновлення зв'язку та інтернету на деокупованих територіях.

Для Міжнародної Спільноти

- Надання ресурсів, підтримки та експертизи стосовно координації та підзвітності різних стейкхолдерів.

Інституційна підтримка ЗПО

Створення міжурядових платформ між Україною та країнами тимчасового перебування ЗПО з метою забезпечення захисту прав переміщених осіб та умов для їх безпечного повернення в Україну після закінчення війни.

Рекомендації

Для органів державної та місцевої влади

- Створення в МЗС відділу супроводу та повернення ЗПО.
- Співпраця уряду України з іншими урядами та українською діаспорою для інформування про фактичну гуманітарну ситуацію в Україні та сприяння повернення ЗПО після налагодження безпекової ситуації в країні.
- Просування ідеї повернення громадян в Україну через посольства України та українські спільноти в інших країнах.

Житло та майно

Захист майнових прав на землю, житло та інше нерухоме майно, а також надання можливості управляти майном під час переміщення є необхідними умовами для сприяння безпечного повернення та залучення переміщених осіб до активної участі у місцях свого походження. Наступні напрямки політичної реакції та виконавчих дій визначені як найприоритетніші:

- i) Залучення переміщених осіб до розробки плану реконструкції та економічного відновлення;
- ii) Забезпечення захисту на реституції законних майнових прав.

Рекомендації

Для Громадянського Суспільства

- Надання правової допомоги (первинної та вторинної) та супровід у справах про відшкодування збитків та відновлення майнових прав.
- Інформування переселенців в Україні та за кордоном про їхні права та порядок захисту майнових прав, про порядок звернення щодо відшкодування збитків та відновлення майнових прав, залучення правовласників до процесу реконструкції та ремонту власності.
- Участь та контроль того, що при обговоренні в громадах планів по відновленню та реконструкції враховуються потреби та думки переселенців, інших членів громади та представників громадянського суспільства.

Для органів державної і місцевої влади

- Розробити чітку та зручну процедуру захисту та реституції законних майнових прав на житло, землю, комерційну нерухомість та інше майно на окупованих, деокупованих та постраждалих від війни територіях.
- Інформування переміщених осіб про процедури та наявні ресурси підтримки захисту та відновлення майнових прав, про порядок отримання компенсації за пошкоджено майно, а також про залучення до процесу відновлення та управління майном.
- Створення нормативно-правової бази та виділення фінансування на розвиток інфраструктури дистанційного управління майном (довірча власність) під час реконструкції та механізму забезпечення тимчасовим житлом осіб, які повертаються.
- Створення інформаційного центру з питань майнових прав, реституції та компенсації.

Для Міжнародної Спільноти

- Надання допомоги у вирішенні проблем з житлом за кордоном (банки типових договорів; інформаційні хаби з переліком наявного житла; визначення територій, на яких відсутнє соціальне житло; пошук організацій та ресурсів; поширення інформації про екстрену допомогу з житлом).
- Фінансування програм з реконструкції житла.
- Просування та супровід позовів про компенсацію збитків громадян України та України в цілому в міжнародних судах, супровід позовів про репарації та перепрофілювання російських активів за кордоном для компенсації збитків.

Працевлаштування

Підтримка працевлаштування означає надання професійної підготовки, створення нових робочих місць та можливостей вести підприємницьку діяльність як у переміщених, так і в приймаючих громадах.

Рекомендації

Для всіх стейкхолдерів

- Розробка програм зі стимулювання повернення бізнесу (мікрогранти, податкові пільги, кредити).
- Підтримка курсів з підприємницької діяльності на деокупованих територіях, зокрема, з соціального підприємництва.
- Створення нових робочих місць для ліквідації наслідків російського вторгнення та реконструкції (Армія Відновлення).
- Використання великих даних для пошуку можливостей для повернення, працевлаштування та перепрофілювання в різних регіонах.
- Відновлення логістичних та виробничих мереж.

Соціальна єдність

Формування культури взаємоповаги до представників різних ідентичностей, розробка програми з адаптації, інтеграції та повернення ВПО та ЗПО; робота по запобіганню соціальній нерівності за допомогою інклюзивного діалогу, комунікаційних кампаній та публічної політики.

Рекомендації щодо соціальної єдності між українцями в Україні та українцями за кордоном

Для органів державної та місцевої влади

- Підтримувати формування української колективної ідентичності через діалог культур та толерантне ставлення до інших культур, використовуючи інструменти освіти.
- Залучення засобів масової інформації до просвітницької роботи з питань порозуміння та соціальної єдності, серед іншого, через кампанії в соціальних мережах.
- Координація українців за кордоном через онлайн (інформаційні портали, комунікаційні проекти) та оффлайн хаби (Українські доми, церковні та освітні спільноти) для підтримки зв'язків та соціальної єдності.
- Збір державною інформації про переселених українців за кордоном (статистика переміщень, комунікація з представниками інших держав).

Для Громадянського Суспільства

- Заохочувати ЗПО, які не планують повертатися в Україну, до активної участі в політичному, суспільному та економічному житті приймаючих країн. Гармонійна інтеграція в приймаючій країні в поєднанні з міцним зв'язком із громадянським суспільством в Україні забезпечить популяризацію та розуміння українських наративів в приймаючих країнах.
- Ініціювати діалог між українцями для обміну досвідом життя та виживання під час війни, плекання прийняття та поваги до різних досвідів. Проводити регулярні дискусії з подальшої стратегії спільної взаємодії.
- Робота з суперечливими наративами як на рівно держави, так і на рівні громадянського суспільства.
- Сприяння сімейній та громадській медіації.
- Популяризація української мови та культури (концерти, заходи, літературні клуби, українське кіно, мовні курси, бібліотеки), створення платформи з календарем подій присвячених українській культурі.
- Підтримувати публічну дипломатію.

Рекомендації щодо соціальної єдності між українцями в Україні

Для органів державної і місцевої влади

- Формування спільної ідентичності та толерантності до інших культур і досвіду, використовуючи інструменти освіти.
- Розвиток культури діалогу з метою обговорення проблемних моментів, викликів і страхів, а також існуючих конфліктів.
- Залучати ЗМІ до просвітницької роботи з питань порозуміння та соціальної єдності в громадах.
- Пропрацьовувати з дітьми та молоддю тему розуміння та поваги до відмінностей у дитячих садках, школах та університетах.

Для Громадянського Суспільства

- Створення безпечних локацій для обговорення важливих і делікатних тем у громадах.
- Створення мобільних груп підтримки у складі фасилітатора та психолога.
- Громадська комунікаційна кампанія, спрямована на просування соціальної єдності.